

BİLGİ TOPLUMU VE EĞİTİMDE YENİ BOYUTLAR

Yard. Doç. Dr. Necmettin TEKER

Dünya ulusları, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde "eğitim hakkının herkes için geçerli" olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak, giderek artan nüfus artışı, ulusların kendi içinde ve uluslar arasındaki eğitim ve ekonomik gelişmişlik düzeylerindeki eşitsizlikler, savaşlar, sivil ve politik çekişme ve istirsarsızlıklar, dünya ülkeleri için belirli oranlarda ortak sorunlar gibi görülmektedir. Günümüzde bu sosyal, ekonomik ve eğitsel sorunların "basit bir doğru çözüm"e izin vermeyecek şekilde karmaşıklaştığı bilinmektedir.

Eğitim, toplumsal gelişme yönünden tartışmasız kabul görmesine rağmen mevcut sorunlar, hizmetin götürülmesinde nitelik ve nicelik açısından önemli engeller yaratmaktadır. Eğitim, topluma biçim verir, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırır. Ama bunları "ürün"ü, yani eğitilmiş insan yoluyla yapar. "Eğitilmiş insan, hem bir hayat sürmek, hem de hayatı kazanmak için gerekli donanıma sahip kişidir" (Druker, 1991, s. 251). İnsan kendi deneyimleri, bireysel ve toplumsal ihtiyaçları ile bağlantılı bir eğitim sürecini benimsemektedir. Bu gerçekleşmediği zaman zorlanmalar karşısında birey umutsuz hatta çaresiz konumlara düşmektedir.

Teknolojik bilgilerin hızla çoğalması olayı, teknolojinin giderek insanların günlük yaşamında etkinlik kazanmasına neden olmuştur. Bu sanayi toplumlarının bir özelliğidir. Ancak ileri sanayi ülkelerinin sanayi toplumu safhasından bilgi toplumu safhasına geçişi, bu geçişlerin yarattığı sosyo-ekonomik değişimler, bugün, sadece Batı'da değil tüm ülkelerde üzerinde en fazla tartışılan konular arasındadır. Bilgi, ekonominin en önemli kaynağı haline geldiği için, tüm uluslar bilgi toplumu olma yönünde bir çaba içindedir.

Bilgi, teknoloji ile birlikte, bilgi toplumunun özünü, çekirdeğini ve dinamosunu oluşturur. Türkçe'de bilgi kelimesi "öğrenme, gözlem ve araştırma yoluyla elde edilen gerçek ve insan zekasının bir çalış-

* Eğitim Teknolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

ması sonucu ortaya çıkan ürün” (Türkçe Sözlük, 1983) anlamında kullanılır. D. Bell'e göre bilgi “telif hakkı veya başka bir sosyal tanıma yoluyla onaylanmış, bir isme veya isim grubuna bağlı, objektif olarak bilinen entellektüel bir mülkiyettir” (Dura, 1990, s. 104). Bu anlamıyla bilgi, başkalarına iletme amacıyla yazılmış veya kaydedilmiş tutarlı ifadeler bütünü olarak toplumun alt yapı yatırımlarının bir unsuru haline gelir. Zihni çabı yapan, bilgileri sayesinde güç ve etkinlik kazanan, başkalarına aktardıklarında bundan bir gelir eden kişidir. Bilginin bir piyasası, arz ve talebi, bir fiyatı vardır.

Bilgi toplumu kavramının mucidi Robert Lane, nasıl demokratik toplumun temelleri hükümet ve şahıslararası ilişkiler üzerinde yükseliyorsa; nasıl bolluk toplumu ekonomiye dayanıyorsa; aynı şekilde bilgi toplumunun kökleri de epistemoloji ve araştırma mantığında yeşerdiğini ifade etmektedir. Ona göre bilgi toplumunun üyeleri diğer toplumlardan daha ileri derecede;

- insana, tabiata ve topluma ait inanışların temellerini araştırır,
- reel gerçeğin objektif standartlarına uyarlar; eğitim ve öğretimde, yükseköğretimde, araştırma yaparken, bilimsel açıklıkla sonuç çıkarma kurallarını takip ederler;
- bilimsel araştırmalara büyük kaynak tahsis ederler; bundan dolayı da geniş bir bilgi hazinesine sahiptirler;
- çıkardıkları anlamları çizdikleri hedefler istikametinde kullanılmak üzere, bilgileri sebatla biriktirirler, düzenlerler, organize ederler ve yorumlarlar;
- bu bilgileri; sahip oldukları değerleri, çizdikleri hedefleri aydınlatmak, geliştirmek, hatta değiştirmek amacıyla kullanırlar (Dura, 1990, s. 104-105).

Lane'nin açıklamasından da anlaşılacağı üzere, sosyal ve ekonomik gelişme, bilgi toplumuna ulaşma, rasyonalizm, bilim ve teknolojiye inanma ve uygulama sorunudur. Bilim ve teknolojinin de yaratıcısı insan olduğuna göre, hareket noktası onun en iyi şekilde eğitilmesi ve en iyi şekilde değerlendirilmesidir.

Çağın koşullarına uygun olarak bireylerin yeni düşünsel beceri ve davranışlarla donatılması; refah düzeylerinin artırılması toplumların ortak hedefidir. Yani amaç gelişmektir. Her ne kadar bu faaliyetlerin kapsamı ve biçimi ülkeden ülkeye, kültürden kültüre ve zaman içinde

değişiklikler gösterse de “ortak temel hedef” sorunların çözümlenmesinde verilecek kararların doğruluğu düşünüldüğünde, eğitim gerekli ve yeterli bir şart olarak hissedilmektedir. Alkan, bu ilişkiyi şöyle belirtmektedir. (Alkan, 1989, s. 124).

Eğitim, bilim ve teknoloji; çağımızda insanın mükemmel-
leştirilmesi, kültürlenmesi, gelişmesi doğaya ve çevresine
etken duruma gelmesinde etkili unsurlar olarak kabul edil-
mektedir. Diğer bir anlatımla, doğal ve sosyal çevresine
egemen olmasında temel araçlardır. Eğitim gizil güçlerin ve
yeteneklerin işlerlik kazanmasına ve bu yolla insanın geliş-
mesine hizmet ederken, bilim bu maksatlarla araştırma yo-
luyla gerekli bilgiyi üretmekte, teknoloji ise bilimsel bilgilerin
uygulamaya konması için gerekli yapıları, araç ve yöntem-
leri geliştirmektedir. Diğer bir deyişle eğitim yoluyla kazanılan
yeteneklerle, bilimin ürettiği bilgiden sistemli biçimde yarar-
lanmak üzere uygulama süreçleri geliştirilmektedir.

Eğitim olgusuna bilim ve teknoloji bağlamında bakıldığında önü-
müzdeki yıllarda köklü değişiklikler yapılması zorunlu olacaktır. Bil-
ginin artık gerçek sermaye ve zenginlik yaratan bir kaynak haline
dönüştüğü bir toplumda eğitim kurumları yeni taleplerle karşılaşacak,
belkide eğitilmiş insan kavramı yeniden tartışılacaktır. Bu bir boyutuyla
gelişen bilim ve teknolojinin bir sonucudur.

Öğretim sürecinde kazanılan bilgiler, bilgi toplumundaki iş ve
meslek yaşamında bireye yeni kolaylıklar sağladığına göre her insanın
-çocuk, genç ve yetişkin- kendi temel ihtiyaçlarını karşılayacak eğitim
olanaklarından yararlanması gerekir. Artık okuryazarlık yalnızca “oku-
ma, yazma ve aritmetik”le sınırlı kalmamalı ve temel bilgisayar beceri-
lerini de kapsamalıdır. Bu yeni tür okur yazarlık, günümüzde kitle ile-
tişim araçları yoluyla da sağlanabilmektedir. Televizyon, teletext, video-
text ve video gibi araçlar, neredeyse çocukların okulda edindikleri
kadar bilgi sağlayan kaynaklar haline geldiği söylenebilir.

Bilgi kendi doğası gereği hızla değişmektedir. Bu ise bilgi toplu-
munun bir gereği olarak, bu toplum içindeki bütün üyelerin öğrenmeyi
öğrenmelerini gerekli kılmaktadır. Mezuniyetinden on yıl geçmiş olan
bir bilgisayar mühendisi, eğer bilgisini bu süre içinde tekrar tekrar
tazelememiş ise görevini yapması düşünülemez. Böyle bir sistemin
bütün yapabileceği, öğrenmede süreklilik sağlamak ve öğrencileri
öğrenmeye hazırlamaktır.

Drucker'in tabiriyle; bilgi toplumunda öğretmenler "Oğlunuz Jimmy ya da kızınız Mary'ye çok daha fazla yazı alıştırmayı yaptıracağım. Çocuğun yeteneği var ve bu yeteneğin geliştirilip iletilmesi gerekir" (1991, s. 242). Yeni öğrenme teknolojileri bunu mümkün kılmakta, hatta bu teknoloji, çoğu zaman öğrencilerin güçlü yönleri üzerinde durulması için neredeyse zorlayıcı olmaktadır. Ancak bu işlev gerçekleştirilirken okulun, öğrencilerin ihtiyaç duydukları temel becerileri onlara vermesi gerektiği unutulmamalıdır. Bilgi toplumu incelendiğinde; bilgiye erişebilmenin evrenselleştiği, erişme hızının giderek arttığı, kullanılan araçların çeşitliliği, öğrenme ortamlarının çeşitliliği, öğrenme gereksiniminin hızla giderildiği ve bilginin kendini genişletme yeteneğinin olduğu görülmektedir. Tüm bunlar öğrenmeyi öğrenen bireyler için büyük olanaklar yaratmaktadır.

Günümüzde hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerde pek çok okulda aynı ya da benzer konular verilmektedir. Ancak tüm ülkelerde özenle üzerinde durulan ve bir sorun olarak görülen şey, öğretim yöntemlerinde köklü değişikliklerin hızla gerçekleştirilememesidir. Yeni teknoloji bizi bu değişikliği yapmaya zorlayacaktır. Bu teknoloji, bir öğretim teknolojisi olmaktan çok bir öğrenme teknolojisi'dir. İlk defa Mc Luhan'ın işaret ettiği gibi ortaçağ üniversitesini değiştiren şey, "Rönesans" değil, matbaada basılan kitaptı, Mc Luhan dünyayı "küresel köy"e benzetirken ve "iletişim aracı mesajdır" biçimindeki sözleri abartılı olsada, aracın hangi tür mesajların "gönderilemeyeceğini" ve "almayacağını" belirlemesi, hangi tür mesajların gönderilip alınabileceğine işaret etmesi hususu öğretim sürecinde asla gözardı edilmemesi gereken önemli bir noktadır (Mc Luhan, 1967, ss. 25-41). Basılı teknoloji on beşinci yüzyıl için "yüksek teknoloji" haline gelmişse, günümüzde bilgisayar, etkileşimli video, teletext, televizyon ve video gibi araçlar eğitimin yüksek teknolojisi haline gelmektedir. O halde yeni teknolojinin okullarda öğrenme biçimlerini etkileyeceği ve öğrenme-öğretim süreçlerinde bir etki yaratacağı kesindir.

On dördüncü ve on altıncı yüzyılda öğretmenler tarafından dirençle karşılanan basılı kitabın zaferi Cizvitler ve Comenius'un basılı kitabı temel alan okullar kuruluncaya kadar mümkün olmadı. Benzeri olaylara Türk Eğitim Tarihi'nde de rastlanmaktadır. Ancak kitap, baştan itibaren okullarda öğretim biçimleri üzerinde çok kesin değişiklikler yapmaya zorladı. Daha önce öğrenmenin tek yolu, ya el yazmalarını kopya etmek ya da yapılan konuşmaları ve anlatılan dersleri izlemektir. Birden insanlar okuyarak öğrenir hale geldi. Buna benzer bir devrimin ilk

aşamalarını yaşıyoruz. Okul ve kütüphaneler “gel ve al” şeklinde müşterilerine hizmet ederken, yeni teknolojiler bu hizmeti çok daha kolay, istenilen zamanda, istenilen ortamda, istenilen miktarda ve biçimde sunma olanağı vermektedir. Örneğin, bilgisayar basılı kitaba nazaran çok daha kullanıcı dostudur. Sabrının sınırı yoktur. Kullanıcı ne kadar hata yaparsa yapsın, bilgisayar yeni bir deneme için hazır olacaktır. Hiçbir öğretmenin yapamayacağı kadar öğrenen kişinin emrindedir. Öğretmenlerin en fazla şikayet ettikleri konulardan birisi; kalabalık sınıflarda öğrencilerle teke tek iletişim kuramamaktır. Buna karşın bilgisayar hep oradadır; öğrenci hızlı ya da yavaş öğrensede; bir konu kolay bir konu zor gelsede; yeni birşey öğrenmek istesede; daha önceki öğrendiklerine dönmek istese de... Ayrıca, basılı kitaba nazaran, bilgisayar sonsuz bir çeşitliliğe izin vermektedir (Hutton, 1983, s. 18, Drucker, 1991 s. 255).

Televizyon ise beraberinde koskoca bir görsel pedagoji dünyası getirmektedir. Ottuz saniyelik reklama çoğu öğretmenin bir aylık öğrenim sürecine sıkıştırılabileceğinden daha fazla pedagoji sığmaktadır. Burada vurgulanmak istenen reklamların gücü değil; önemli olan sunuştaki beceri, profesyonellik ve kandırıcılık gücüdür. Bu yüzden çocuklar okullarda düş kırıklığına uğramakta, beklentilerini bulamamaktadır. Bekledikleri öğretmenlik bilgi-beceri düzeyi çoğu öğretmenin sahip olabileceği düzeyi aşmaktadır. Bu durum okulların yeni teknolojileri benimsemesini zorlayacaktır. Yedi sekiz yaşındaki bir çocuğun bilgisayarın başında bir saat matematik çalışması, daha küçük bir çocuğun “Susam Sokağı”nı izlemesi, kitabın Batı’da öğrenmeye karşı yarattığı sevgi dalgasına benzer bir harekete dönüşüyor gibi görülmektedir. Zira, Batı ottuz yıllık bir direnç sonunda, öğretim yöntemlerine yeni teknolojileri katmak ve öğrencilerde daha iyi bir öğrenme arzusu yaratmak için, herzamankinden daha fazla çaba göstermektedir. “Öğrenme arzusu da temelde eğitilmiş olmanın esasıdır” (Drucker, s. 256).

Günümüzde öğrenme ve öğretme süreçlerinin farklı olduğunu biliyoruz. Her şeyden önce farklı kimselerin farklı biçimde öğrendiklerini biliyoruz. “Ashnda öğrenme işlemi, parmak izleri kadar kişiye özgü olan bir şeydir” (Drucker, 1991, s. 252). Herkesin farklı bir öğrenme hızı, ritm yada dikkat süresi vardır. Eğer öğrenen kişi için uygun olmayan bir öğrenme hızı, ritm ya da dikkat süresi zorla uygulanırsa, öğrenme çok düşük düzeyde gerçekleşir ya da hiç gerçekleşmez. Belki öğrenmeye karşı bireyde bir direncin oluşmasına neden

olur. Bireyler arasındaki farklılık gibi birey kendi içinde de belirli konulara karşı farklı öğrenme hızı, yolu ya da dikkat süresi göstermektedir. Tahmin edileceği gibi, öğrencilerin öğrenme biçimlerini saptamak ve kişisel öğrenme profillerine en uygun olanına yönlendirmek günümüz öğretmenlerinin başta gelen sorumlulukları olacaktır.

Sonuç olarak denilebilir ki, okullar ve eğitim ilerde önemli değişiklikler geçirecektir. Bu değişiklik için talep bilgi toplumundan gelecek ve değişiklikler; yeni öğrenme kuramları ve öğrenme teknolojileri yaratacaktır.

KAYNAKLAR

- Alkan, Cevat.**, "Eğitimde Yeni Teknolojiler ve Bilgisayara Geçiş". Eğitim Bilimleri Sempozyumu. Malatya: 1989.
- Dalgıç, Tevfik.**, Bilişim ve Teknoloji. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 203. Ankara: 1982.
- Drucker, Peter F.**, Yeni Gerçekler. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Yayın No: 315, 1991. (Çeviren: Birtane Karanakçı).
- Dura, Cihan.**, Bilgi Toplumu. Kültür Bakanlığı Yayınları, Bilim ve Teknoloji Dizisi / 3, Ankara: 1990.
- Hutton, Dean W.**, "Video Technology in Higher Education: State of The Art?" Video in Higher Education. New York: 1983.
- Luhan, Mc Marshall.**, Pour Comprendre Les Media. La Galaxie Gutenberg Mame, 1967 (Traduit de l'anglais par Jean Pare.
- Türkçe Sözlük. Milliyet Yayınları. İstanbul: 1992.